

Bokanmeldelser

PUBLISERT 1. november 2004

Astrid Bastiansen

Den tusende dråpe – på sporet av en humanistisk sosial-psykologi

Oslo: Pax Forlag, 2003

Kr 268. 255 sider. ISBN 82-530-2477-0

Anmeldt av Arnulf Kolstad

Astrid Bastiansen, førsteamanuensis i sosialpsykologi ved Universitetet i Oslo, har skrevet en personlig bok om sitt syn på hva psykologi bør være. Den inneholder kritikk av de retninger, tenkemåter og metoder hun mener ikke hører hjemme i en vitenskapelig psykologi. Dermed er boka noe så kjær-komment som et partsinnlegg. Forfatteren har personlige meninger om hva psykologi egentlig handler om, etter 30 år «i bransjen». Hensikten er «å antyde hvor den konvensjonelle forskningen ofte kommer til kort, og hvilke fenomener det er viktig å undersøke». At forfatteren «antyder» hvor «mainstream»-psykologien kommer til kort, er noe av et understatement. Boka uttrykker kritikken overtydelig. Fremstillingen av alternativet er mer beskjeden, utover påstanden om at de fleste psykologiske fenomener er subtile, komplekse og vage, og lar seg ikke studere vitenskapelig.

Astrid Bastiansen er ikke imponert over den retningen psykologien har tatt, og mener at «de viktigste fenomenene blir utelatt i akademisk psykologi» (s. 71). Til forskjell fra mange som tilpasser seg fagets moteretninger og gjør karriere på premissene til «mainstream», uten å bekymre seg nevneverdig om det er uttrykk for god vitenskap, så tar Bastiansen standpunkt. Og jeg må tilføye: noen ganger er styrken i uttrykksformen mer

påfallende enn kvaliteten i argumentasjonen. I en tid da tilpasningen til hva som «lønner seg» også får innpass på universitetet, og den impotente eklektismen har fått status som akademisk ansvarlighet, er Bastiansens av og til noe rabiater angrep på sine «mainstream» meningsmotstandere, forfriskende. Men dessverre ikke spesielt klargjørende og opplysende.

Hennes fremstilling av «naturvitenskapelig psykologi» og dens metodekrav nærmer seg mange ganger den rene karikaturen. Dermed blir premissene for kritikken meningsløse eller banale. Av og til kan hun mistenkes for å ha misforstått det hun kritiserer, for eksempel sosialkonstruktivismen, gruppeprosesser, positivismen og såkalt «kvantitativ metode», som når hun skriver at «Et hovedmål for positivistisk vitenskap er å erstatte det studerte fenomenet med matematiske størrelser.» (s. 157). Mye av den interessante positivisme-diskusjonen synes å ha gått forfatteren hus forbi, og den skarpe analysen savnes. Hun har erstattet vitenskapskritikk med klisjeer, fordommer og nærmest fiendtlighet mot å telle.

I del 2 presenteres nye og alternative retninger, herunder Goethes vitenskap, nyere bevissthetsforskning, med tråder tilbake til William James og Henri Bergson. I det avsluttende kapitlet trekkes dagsaktuelle hendelser og skjønnlitteratur inn for å få fram den vitenskapelige psykologiens egentlige gjenstand og tema.

«Helhet» er et av Bastiansens nøkkelbegreper. Hun reagerer mot reduksjonismen, men står i fare for å havne i den andre grøfta ved å kreve at «helheten» skal bevares, og at de enkelte delene bare kan forstås i lys av den. Å bevare helheten er det samme som å forlange at naturen skal representeres av naturen selv og ikke av kartet, og det er som kjent i mange sammenhenger upraktisk. Det samme gjelder nok for vitenskapen: analyser forutsetter en oppdeling av helheten. Bastiansens henvisninger til moderne naturvitenskap, som for eksempel at utgangsbetingelsene bestemmer forløpet, at verken naturens lovmessigheter eller historiens gang lar seg representere av lineære ligninger, og at forskeren med nødvendighet påvirker sitt objekt, er nyttige påminnelser, selv om de ikke er veldig originale, og i Bastiansens fremstilling heller ikke er konkretisert for psykologiens vedkommende.

Et mer problematisk utsagn er «Fundamentet for vitenskapelig kunnskap er forskerens sansninger» (s. 28), alt står og faller med hva som observeres. Selv vil jeg legge større vekt på den analytiske bearbeiding av det som observeres, at det er der forskeren atskiller seg fra andre som sanser, og at vitenskap handler om å analysere, begrepsbestemme, finne sammenhenger og mønstre bak det som kan umiddelbart sanses (av alle). For øvrig er jeg enig med Bastiansen i at det utbredte kriteriet om intersubjektivitet som «bevis» på sann kunnskap er uholdbart og kan være konservativt.

I boka gjennomgås utvalgte og velkjente studier i sosialpsykologien, som Milgrams lydighetseksperiment, Tilskuereffekten og Benningtonstudien. Formålet er å vise at situasjonen ikke kan utskilles som en årsak i seg selv, slik enkelte retninger i sosialpsykologien tenderer til, ifølge Bastiansen. Forholdet mellom person og situasjon er mer komplisert enn det «mainstream» fremstiller det som. Dessverre tilfører ikke

Astrid Bastiansen denne interessante påstanden så mye nytt, analysen blir for grunn og hun ender med følgende konklusjon: «Skillet person–situasjon er uklart og virker egentlig ikke særlig fruktbart eller meningsfullt». Dette et radikalt standpunkt som hadde for-tjent en skikkelig begrunnelse.

Opprøret mot «mainstream» sosi-alpsykologi blir for springende. Frem-for å bre seg over så mange temaer og kritikkpunkter, ville det vært mer interessant om forfatteren hadde gått i dybden på noen få, gjort grundig rede for hva miseren består i og lan-sert gjennomtenkte alternativer til en forståelse av relasjonen mellom det sosiale og det personlige. Riktignok er det enkelte interessante drøftinger om forholdet mellom individ og samfunn i kapittel 4, basert på blant annet Staubs analyse av konflikter, og spesielt på minoritetenes særlige reaksjonsmønstre og atferd, men heller ikke denne tråden blir forfulgt i dybden.

Boka inneholder ellers intervjuer med «to fremtredende forskere» som forfatteren har møtt i England. Den ene er Brian Goodwin, professor i biologi, den andre er Milton Keynes, «ledende kritiker av neo-darwinistisk biologi». Dessuten er det et intervju med Rex Ambler, 1. amanuensis i teologi. Verken intervjuene eller oppsummeringen av dem er særlig vellykket, og igjen bærer teksten preg av å være springende og nøye seg med en overfladisk presenta-sjon av andre fagområder enn psykolo-gien.

Unni Ranheim

På talefot med døden –beretninger om livet

Lunner: Uranus Forlag, 2004

Kr 298. 141 sider. ISBN 82-99-55-08-15

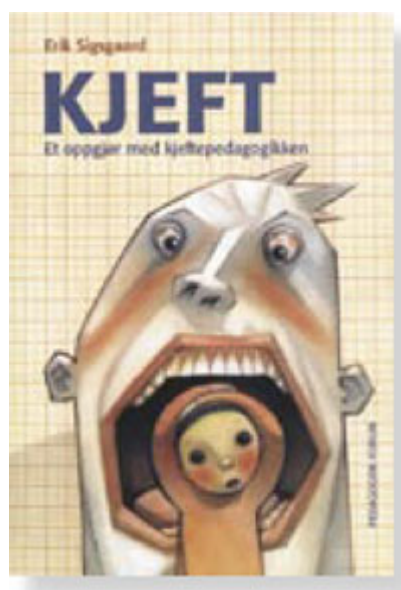
Anmeldt av Atle Dyregrov

I 2002 kom journalist Unni Ranheim ut med boken «Vær der for meg – om ungdom, død og sorg», en fin samling av beretninger hvor ungdommer forteller om sorgen de opplevde når den de var glad i døde. Hennes nye bok omhandler også døden, men handler like mye om hvordan vi lever og hvordan våre verdier og livsvalg blir spesielt viktige for oss når vi på ulike sett må forholde oss til døden.

Boken veksler mellom beretninger fra pasienter, pårørende og hjelpere ispedd dikt og bilder. Den har en tiltalende form og et gjennomført helhetlig preg. Historiene gir oss et innblikk i tro, fortvilelse, håp, kjærlighet og sorg knyttet til møtet med alvorlig sykdom og forventet og plutselig død. Ulike religiøse funderinger går igjen i de fleste av historiene, ikke som dogmer som tres nedover leseren, men som refleksjoner omkring tro og tvil, både fra en buddhistisk, katolsk og protestantisk synsvinkel.

Jeg antar at det med hensikt har blitt valgt ut stemmer som står i svært ulike situasjoner. Dette er en styrke ved boken, men også noe som gjør at den kanskje får en mindre lezerskare enn om den for eksempel hadde rettet seg spesielt mot de som lever med en livstruende sykdom eller mot de som opplever plutselig dødsfall. Boken spenner nå over det å leve med kreft eller lungesykdom, til de som har mistet små og større barn, til ulike beskrivelser av livssyn og livsvilje, til møter med et dårlig fungerende helsevesen. Fordi den språklige tonen eller stilen er så gjennomført gjennom alle historiene, blir en som leser i tvil om Ranheim har ført pennen også der andre står som forfattere, men kanskje dette bare er «strømlinjeformet» i ettertid. Personlig synes jeg at noen av beretningene kunne vært tatt ut, samtidig som kanskje nettopp disse vil være viktige for en annen leser.

Noen av beretningene blir lengre i tankene enn andre. Det gjelder Julius Paltiels beretning om sitt fangeopphold i Auschwitz og hvordan livsviljen overvinner døden: «Verden kan være fæl, men det er visse ting vi kan og bør glede oss over. Det handler ikke om de store tingene eller begivenhetene. Det er absolutt ikke noen grunn for at det skal være store ting. Det er de små tingene som gir deg glede og holder deg oppe». Det gjelder også sykehusprest Alf Kristian Bjørklis tankefulle beretning om livssyn som kolliderer hvor han nytter ordet «livssynsåpent» om hvordan et godt sykehus bør og må være.

Erik Sigsgaard

Kjeft. Et oppgjør med kjeftepedagogikken

Oslo: Pedagogisk Forum, 2003

Kr 298. 285 sider. ISBN 82-7391-098-9

Anmeldt av Aud Fossen

«Med full rett er det nå i noen år blitt fokusert på mobbing. Det er imidlertid ingenting som tyder på at en person opplever kjefting, det å bli kjeftet på eller skjelt ut, som mindre smertefullt og ubehagelig ... Setter vi kjefting på dagsordenen, er det umulig å unngå å sette også den voksne under debatt» (Sigsgaard, 2003, s. 13).

I Skandinavia er det nå forbudt ved lov å anvende fysiske oppdragerhandlinger som juling, lugging og ørefik overfor negativ og uønsket atferd hos barn. Men om barn blir mindre straffet nå enn før, er et åpent spørsmål. Kanskje har de tidligere fysiske straffemetodene i stor grad blitt erstattet med psykiske sanksjonsformer? I stedet for et klyp i øret får mange barn nå så «øra flagrer».

Boka er skrevet med utgangspunkt i forskningsprosjektet «Kjefting» under det danske paraplyprogrammet «Barn-dom og velferdssamfunn». Prosjektet inkluderte tre deler. Den første delen var et toårig utviklingsprosjekt i en barnehage. Her ble ulike sider ved de voksnes kjefting og barnas tanker og følelser ved å få kjeft, undersøkt. Den andre delen var en surveystudie der man gjennomgikk hva andre har tenkt og undersøkt vedrørende kjefting i hjem, institusjoner og skoler. Den tredje delen var en omfattende datainnsamling fra en rekke barnehager, skoler og andre institusjoner.

I følge Sigsgaard skiller barn sterkt mellom rettferdig og urettferdig kjefting. Rettferdig kjeft dreier seg om en målrettet korreksjon av atferd som barnet ofte selv vet er uakseptabel. Urettferdig kjeft er skjenn for noe barnet mener det ikke har gjort eller ikke kunne noe for. En diffus og global utskjelling av barnet som person, rammer selvfølelsen på en nedbrytende måte. Barn skiller sterkt mellom hvem de aksepterer å få skjenn fra: «... må barn absolutt få kjeft, vil de helst skjelles ut av den voksne de liker best» (s. 30).

Sigsgaard skiller mellom det han kaller «god» og «dårlig» kjeft. Ved «god» kjeft blir 1) ting sagt på en slik måte at barnet ikke føler seg ydmyket, 2) den voksne reagerer på handlingen og ikke på barnet som person, og 3) barnet har mulighet til å gå i dialog med den voksne.

I følge Sigsgaard kjeftes det ganske mye i danske barnehager og skoler, og i noen innvandremiljøer reagerer man på omfanget av denne oppdragelsesmåten. Kjefting synes både å være et kulturelt mønster og en mer vanemessig, individuell stil. Noen voksne kjefter for eksempel mer enn andre.

Hvilke barn fikk mest kjeft? Barnehagebarna kunne med rimelig høy samstemthet nevne navnene på de 10 til 20 prosentene av barna som fikk mest kjeft. Dette dreide seg oftest om barn som var a) kontaktsøkende og klengete, b) sytete og klynkende, og c) masete, urolige og hyperaktive. Dette er væremåter som kan tyde på eksistensiell

utrygghetsfølelse og tilpasningsvansker. Når slike barn får kjeft i barnehagen og på skolen, kan dette forsterke psykososiale problemer og minske den iboende selvfølelsen. Det ble også funnet en tendens til at guttene fikk mer kjeft enn pikene.

Hvordan virket kjefting på barna? «De voksne vil ofte gjøre barna snille med kjeft, få dem til å etterleve normer og regler, vise hensyn, være sosiale» (s.153). Men selv om dette kanskje var målet, kunne virkningen være annerledes. Mange av barna fortalte at de ble nervøse, triste, lei seg og motløse når de fikk kjeft. Det er mange forhold som påvirker barns reaksjoner på kjeft. En medfødt sårbarhet kan gjøre at noen trekker seg unna og blir engstelige. Mer robuste og pågående barn svarer kanskje tilbake med samme mynt og blir aggressive og kjeftete selv.

Kjeft som pedagogisk virkemiddel. Selv om kjefting viste seg å være en ganske vanlig sanksjonsform i barnehagen og på skolen, oppfattet sjelden de voksne dette som et positivt pedagogisk virkemiddel. I hovedsak syntes det å være enighet om at kjefting forsurer tilværelsen og påvirker samarbeidsklimaet mellom barn og voksne på en negativ måte. Sigsgaard påpeker at til tross for omfanget av kjefting som oppdragerhandling, blir det sjelden og aldri undervist i kjefting som metode ved de pedagogiske høyskolene. Kjefting er vanligvis heller ikke et tema på pedagogiske konferanser eller beskrevet i pedagogiske virksomhetsplaner.

Dette er en interessant, lærerik og tankevekkende bok. Den anbefales lest av alle som har med barn å gjøre, både i faglig sammenheng og som foreldre på hjemmebane.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 41, nummer 11, 2004, side 925-927